

Štedro obdarené jelene

VEĽMI MLADÉ, VEĽMI VEĽKÉ

Niektoré jelene pútajú pozornosť predčasným vývinom parožia, či už čo do počtu výsad, ich dĺžky alebo objemu. Predstavíme vám niekoľko výnimočných jedincov, ktoré vzišli z miestneho genofondu a žijú vo voľnej prírode bez prikrmovania.

Človek mal odjakživa sklony pridávať jeleňom na veku. Už v 30. rokoch minulého storočia spomína túto tendenciu lovec a prírodovedec André Moreau vo svojom spise venovanom štúdiu závislosti parožia od veku samčích jedincov. Stredovekí a renesanční autori rozsiahlych traktátov o loveckom umení sa v tom vyznali lepšie ako mnohí dnešní poľovníci. Kolosálneho omylu sa dopúšťali až nasledovatelia učenia markíza de Dampierre na

začiatku 18. storočia, ktorí hlásali priamu súvislosť medzi vekom a počtom výsad. Čo pôvodne slúžilo ako praktický prostriedok na rozpoznávanie zveri v prvej fáze lovu štvanicou, pretransformovalo sa na pokrivené biologické pravidlo: Každý šestoročák sa automaticky stával treťoročiakom, osmorák štvrtoročiakom. Fanfáry ohlasujúce koniec štvаницe odtrúbili nejedného mladého jelienu, akoby išlo o dva až o tri roky staršieho jedinca. V štatistikách úlovkov sa proti všetkej logike krajne zriedkavo vyskytujú druhoročiaky, čo vyplýva jednoducho z faktu, že vo väčšine populácií boli vidliaky raritou. Dnes si už vďaka rastúcemu počtu chovateľských prehliadok a podrobnému skúmaniu chrupu plne uvedomujeme relativitu vzťahu medzi vekom zveri a veľkosťou trofeje a na dosah máme rukolapné dôkazy o prekvapivej ranej zrelosti niektorých jedincov.

Young is beautiful!

Jasné príklady nájdeme najskôr a predovšetkým v prvej vekovej triede jeleňov, ktorých parožie spolu so sánkou, veľmi poučné

Mladý jelienuk vo veku 10 až 11 mesiacov, ulovený štvanicou koncom marca v Picardii po dvojhodinovom love a po 30-kilometrovom prenasledovaní. Mal tri mliečne premoláry a jeden molár.

Fanfáry na konci štvаницe nejedného mladého jelienuka

© M. To

Vďaka prehliadkam trofejí a skúmaniu chrupu existujú jednoznačné dôkazy o zarážajúcej predčasnej zrelosti niektorých jedincov. Toto zviera malo len 6 rokov (viac sa dočítate na strane 47).

odtrúbia tak, akoby šlo o dva až o tri roky staršieho jedinca.

2 Mladý osmorák s ružicami a rozdvojenými očnicami, ulovený štvanicou začiatkom novembra v Eure-et-Loir. Príbližný vek 18 mesiacov. Ploché zakončenia vetiev. Zreteľne viditeľné sú ružice, prstence zjazvenia svedčiace o tom, že zvieratá už má za sebou rast a zhadzovanie svojho prvého parožia. Skúmaním prierezu prvého moláru pod mikroskopom sa zistila prítomnosť jednej bielej vrstvy zuboviny, čo potvrdzuje vek jeleňa.

3 Mladý osmorák s ružicami, ulovený vo februári v Bassin parisien. Vek 21 až 22 mesiacov. Dalo by sa predpokladať, že ide o štvrté parožie. Tretí molár v čelusti je trojdielny a takmer úplne opustil dásno, hoci bežne rastie okolo 25. až 27. mesiaca.

SPRÁVNÝ PLÁN

Kvalitatívny, nie selektívny

Plán lovu samčej zveri už nemusí obsahovať požiadavky selekcie predpisujúce zhodnosť parožia s normatívnymi kritériami. Takmer všade sa už upustilo od selekcie, ktorá môže ovplyvniť genofond druhov. Na druhej strane uplatňovanie kvalitatívneho plánu umožňuje dosiahnuť optimálnu vekovú štruktúru a dozrievanie určitých samcov v rámci danej populácie. Nevychádza z presného určenia veku žijúcich zvierat, čo je nad dva až tri roky veku vždy neisté, ak nie nemožné, ale z celkového pohľadu parožia, globálne odrážajúceho príslušnosť k danej vekovej kategórii. Vybrané znaky,

ako počet výsad či vzhľad koncovej formácie kmeňov, sa prispôbujú v závislosti od rodovej línie a životných podmienok. Plomba s označením C1 sa preto používa skôr pri mladých a dospievajúcich jeleňoch, kým plomba C2 na už dospelé kusy. Podiel C dvojok nikdy nepresahuje 20 až 25 %. Na prvú vekovú triedu sa nevzťahuje žiadne ďalšie obmedzenie týkajúce sa dĺžky kmeňov. Pokiaľ sa neodloví priveľa mladých samcov v porovnaní s ročným prírastkom (čím sa veková pyramída okamžite skresáva nadol), prispieva takáto kvalitatívne

riadenie k vytváraniu dostatočne početnej vrstvy zrelých a starých jeleňov. Úspešne bolo zavedené už asi v tridsiatich francúzskych departementoch, v ktorých je nadhánka hlavným spôsobom lovu. Obdobnú metódu využívajú aj v Belgicku (najmä Poľovnícka rada sv. Huberta), kde vďaka nej dosahujú vynikajúce výsledky.

Plombou určenou pre mladé kusy pokrývajúcou až tretinu povolení sa podarilo znížiť pomer osirelých mláďat v populáciách jelenej zveri a zároveň dosiahnuť lepší rast jedincov.

Tento mladý jeleň v druhom roku života bol pozorovaný veľmi často pri matke. Zdržovali sa v odľahlej časti revíru, kde sa vďaka pokoju znižuje stres a energetické straty.

Jeleň prvej vekovej triedy so siedmimi hrotmi bez ružice, ulovený v departemente Aube. Výrazné perlovanie v spodnej časti kmeňov, výnimočná kostná hmota, veľmi hrubé pučnice.

skúmanie, je jednoducho povinnosť predkladať na prehliadky. Niektorým veľmi silným jelenčatám samčieho pohlavia sa už na jeseň začínajú vyvíjať kostené pučnice, z ktorých im v zime vyrastú ihličky a vo februári až v marci sa zbavujú lyka (fotografia č. 1). Zhadzujú ich v apríli až v máji, keď im z ružíc začína rásť nové, zväčša členité parožie (fotografie 2 a 3). Tieto zvieratá teda nosia už druhé parožie v prvom roku života, o čom svedčí aj charakteristický chrup: tri mliečne stoličky (premoláre), pričom tretia stolička je trojdielna, dve trvalé stoličky (moláre) a dva mliečne hryzáky v spodnej čeľusti. Iné jelene prvej vekovej triedy nenasadzujú v prvom roku parožie vôbec, no už ich prvú hlavu zdobia silné rozvetvené kmene, hoci bez ružíc (fotografia č. 4). Z uvedeného vyplýva, že nie každý prvoročiak je ihličiakom a do kategórie ihličiakov sa často radia nielen jelenčatá v prvom roku, ale i dvoj- a výnimočne aj trojročné jelene s parožím bez vetiev, no s ružicami (vývinovo oneskorené jedince), kým medzi dvojročnými jelienkami už možno nájsť i členitejšie parožie s ružicami či bez nich. Celkom určite by sme si ich nepomýlili so spiatočníkmi s obdobnou štruktúrou parožia, no s hrubými kmeňmi. Takýmto zatriedením pojmov sa môžeme vyhnúť zbytočným mrzu-

Uplatňovanie kvalitatívneho plánu umožňuje dosiahnuť vyváženú vekovú štruktúru.

V PRIEBEHU NIEKOĽKÝCH MESIACOV

Mladé jelene: teoretický kalendár rastu paroží

		Vývoj kostných pučníc	Rast prvého parožia	Vytýkanie	Zhadzovanie parožia	Rast druhého parožia
Normálny vývoj	Obdobie	február – marec	apríl – jún	august – september	apríl – máj	od mája
	Vek	9 – 10 mesiacov	11 – 13 mesiacov ihličiak bez ružíc, niekedy s vetvami	15 – 16 mesiacov	23 – 24 mesiacov	24 mesiacov členité parožie s ružicami
Výnimka	Obdobie	september – október	november – január	február – marec	apríl – máj	od mája
	Vek	4 – 5 mesiacov	6 – 8 mesiacov ihličiak bez ružíc	9 – 10 mesiacov	11 – 12 mesiacov	12 mesiacov členité parožie s ružicami

© E. Dubos

tostiam v prípade odstrelu jedinca na hrane hodnotiacej stupnice v rámci kvalitatívneho plánu lovu. Z tohto hľadiska získava plomba C1, dosiaľ prislúchajúca šestorákovi, osmorákovi či desatorákovi, širšie uplatnenie, ako mala samotná plomba ihličia.

Čo sa stane so „zázračnými“ jeleňmi?

Šťastný ten, kto pozná odpoveď. Ich rozoznávanie a následné monitorovanie je totiž náročné, ak nie nemožné. Avšak pri sústredenom pozorovaní v dobrých podmienkach je v štádiu dospievajúceho jeleňa ešte možné rozpoznať mladého jedinca obdareného nadmieru vyvinutým parožím. To je i prípad jeleňa na fotografii č. 5. Vo vekovej triede mladých dospelých jeleňov (5- až 7-ročných) je ich určovanie oveľa zložitejšie, najmä počas ruje, keď jelene vyzerajú

Štrnásťročný koncom júna. Oblasť Haute Normandie.

Parožie je dorastené.

Zvedavý pohľad, tenký krk a hlavne výška pučníc svedčia o jeho mladosti.

Podľa tradičnej nomenklatúry by mu bol prisúdený vek 6 rokov a viac, hoci pravdepodobne nemá viac ako tri.

PRIVANDROVALCI?

Pevne zakorenený mýtus

Podľa mnohých poľovníkov sú veľké jelene zaručene potomkami hypoteticky importovaných zvierat, vypúšťaných v bližšej či vzdialenejšej minulosti. Domáce jelene sú vždy slabé alebo príbuzensky krížené, preto vzniká potreba oživenia krvi. Hoci bol tento mýtus v ostatných rokoch

viackrát vyvrátený, k čomu prispel najmä film J.-P. Grossina *Legenda o malých miestnych jeleňoch (Légende des petits cerfs de pays)*, tento názor má stále svojich zástancov. Zaiste, v niektorých pohoriach bol v predchádzajúcich storočiach introdukovaný jeleň lesný, pochádzajúci

z línií považovaných za oživujúce. No až na pár výnimiek išlo vždy o málopočetné skupiny a súčasne francúzske populácie, z ktorých tretina má pôvod výhradne v chambordských jeleňoch, pochádzajú z čisto prírodných chovov a ich vývoj závisel od zdrojov ich biotopov.

Stávajú sa z tých najkrajších mladých jeleňov o pár rokov neskôr nevyhnutne veľké dominantné samce? To je sporná otázka. Môžu sa nimi stať aj jedinca s pôvodne nižším potenciálom, ktoré necháme dozrieť...

veľakrát staršie, ako je ich reálny vek. Štúdie iniciované Strediskom poľovného manažmentu svätého Huberta v Belgicku ukazujú, že určitý skutočný vek živého jeleňa nad 3 až 4 roky je možné len priebežným sledovaním jeho zhodov, inak je omylov ako maku. Ako by sa bol ďalej vyvíjal „obor“ na fotografii č. 6? Dosiahol už okamih trofejovej kulminácie? Bol by ešte ďalej mohutnel, ako to zväčša býva až do deviateho či desiateho roku, zostal by na tej istej úrovni, alebo by bol z neho predčasný spiatočník? Podľa niektorých autorov hynú jedince s rýchlym rastom parožia v nižšom veku ako ostatné.

Výnimky alebo vývojová tendencia?

Ako vravel Flaubert, hlúposť spočíva vo vyvodzovaní záverov. Pravdaže, takéto „nadmieru obdarené“ jedince ostávajú výnimkou, hoci na výstavách sa čoraz častejšie objavujú jelene prvej vekovej kategórie s členitým parožím s ružicami a Francúzska asociácia pre hodnotenie trofejí posudzovala v ostatných rokoch značný počet 6- až 7-ročných jeleňov dosahujúcich hodnoty potrebné na získanie zlatej medzinárodnej medaily, dokonca nemálo bolo aj tých, ktoré túto hranicu vysoko prekračovali. Istoty sa rúcajú ako domček z kárát a vynárajú sa nové otázky. Uvedené príklady predčasnej zrelosti boli známe a opísané vo zverniciach a farmových chovoch, kde sa takpovediac umelé životné podmienky premietli do látkovej premeny zvierat. No vyskytovali sa aj v prírode bez toho, aby sme ich boli zaregistrovali (analýza chrupu bola objavená len nedávno), alebo ide o nový jav? Ide o jedince, ktoré jednoducho zúročili súhrn všetkých pozitívnych faktorov (genetický základ, sociálne postavenie matky, výživa...) v čase svojho rastu, alebo sú čiastkovým výsledkom evolúcie druhu v závislosti od meniacich sa životných podmienok? Má vplyv predčasný pôrod? Vyskytujú sa takéto zvieratá väčšmi v niektorých líniiach a v prostredí bohatom na rastlinné druhy a minerály obsiahnuté v pôde? Je ich podiel

214-bodový jeleň s 21 výsadami, ulovený na konci ruje v Bassin parisien. Metrové parožie malo hmotnosť 8,400 kg. Jasný dôkaz dôležitosti hodnotenia veku pri posudzovaní trofeje.

6

Dvaja uznávaní znalci z CLAD (Výbor pre hodnotenie a analýzu chrupu), ktorí vychádzali súčasne zo stupňa opotrebovania zubov a z posúdenia vrstiev zuboviny medzi koreňmi, dospeli k tomu istému záveru: 6 rokov!

vyšší pri nízkej hustote populácií, keď potravinová ponuka široko presahuje dopyt? Jednoznačných odpovedí sa ťažko dopátrať. Potvrzuje sa, čo pre laickú verejnosť znie dosť neveriteľne, že moderná doba prispela k vyššej trofejovej kvalite divo žijúcej raticovej zveri. Vysoko energetické poľnohospodárske plodiny, dynamické lesné hospodárstvo, ktoré presvetľuje medzipschodie lesa, prikrmovanie diviacej zveri... Ako to trefne vystihol doktor F. Roucher, môžeme hovoriť o „dotovanej prírode“. Núdzou v zime je čoraz výnimočnejšia, v letnej sezóne zabezpečujú rozľahlé lány repky a kukurice zveri potravu a útočisko na dlhé mesiace so všetkým, čo k tomu patrí. Klimatické zmeny, globálne otepľovanie a z neho vyplývajúce predlžovanie vegetačného obdobia tiež nepochybne zohrávajú pozitívnu rolu. Nezabúdajme, že paroženie jeleňovitých je vždy podporené energetickým prebytkom a predčasný telesný vývoj poskytuje priestor pre skorý rast neraz pozoruhodného parožia. Mimochodom, zmeny neobišli ani ostatné aspekty biológie tohto druhu: stúpa plodnosť jeleníc, jednotlivé cykly – ruja, kladenie mláďat, paroženie – prichádzajú skôr ako kedysi.

Napokon, je nám ľúto, keď takéto zvieratá schádzajú zo sveta príliš skoro? To by sme však ešte museli vedieť presne určiť ich vek, čo je vo väčšine prípadov možné až *post mortem*. V manažmente jeleňa nesmie existovať pojem selekcia. Práce Gérarda Langa túto otázku vyriešili. Nič nám nedovoľuje tvrdiť, že jedince obdarené veľkou trofejou by mali mať vyššie predpoklady na prežitie a lepšie vyhliadky v pohlavnom súperení. Odolnosť, bojovnosť, prešibanosť, schopnosť prekabátiť predátory, to sú tie podstatné faktory, na ktoré pričasto zabúdame, zaslepení fascinujúcim parožím. A hlavne: Lov sa nemá zameriavať prioritne na zvieratá vymykajúce sa z normy, čo v preklade znamená šetriť veľkých a vyhubiť malých. V prírode je pojem rekordu holou absurditou a môže viesť jedine k vytváraniu čohosi umelého, neprirodzeného a k podvádzaniu. Ojedinelé zjavy opísané v tomto článku sú veľmi zaujímavé, no nijako nespochybnujú princípy potrebného biologického riadenia s dôrazom na stavy, založeného na harmónii fauny a flóry, správnej sociálnej a vekovej štruktúre a dozrievaní dostatočne veľkej časti z celkového počtu jedincov. Úspešnosť hospodárenia nezávisí od výskytu niekoľkých „nadsamcov“, ale sa hodnotí na základe priemerov a z dlhodobého hľadiska. Čokoľvek teda zahliadneme tu a tam, stále platí, že „treba aspoň desať rokov, aby bol jeleň jeleňom“, ozajstným, voľným a slobodným.

Text: Guy Bonnet,

fotografie: Christian Lesueur